

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, АРХЕОЛОГІЇ ТА
КРАЄЗНАВСТВА

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

ЕТНОЛОГІЯ ТА ЕТНОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Освітній ступінь
Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-професійна програма
Кількість кредитів
Рік підготовки, семестр
Компонент освітньо-професійної програми

Дні занять
Мова викладання
Консультації

Викладач

Контакти

бакалавр

01 Освіта/Педагогіка

014 Середня освіта (Історія)

Середня освіта (Історія)

4

2 рік, III семестр

Вибіркові навчальні дисципліни, визначені
навчальним планом
згідно з розкладом

українська

щосереді 13–14 (201 кабінет, з можливістю
дистанційної роботи на платформах ZOOM та
Google-class).

кандидат історичних наук, доцент

Дорохіна Тамара Федорівна

E-mail tamara-turenok@ukr.net

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальний курс «Етнологія та етнографія України» розрахований на студентів історичних спеціальностей з урахуванням наявності у них базового рівня знань з українознавчих дисциплін – історія України, історія стародавнього світу, історична географія, археологія, історичне краєзнавство, географія України, антропологія, історія української культури та ін., які вивчаються за освітньо-професійними програмами підготовки бакалавра. Курс побудований відповідно до вимог Європейської Кредитно-Трансферної системи (ECTS). Навчальна дисципліна «Етнографія та етнологія України» охоплює поле теоретичних питань та виконання практичних завдань, пов'язаних з вивченням культури українського народу, перебігом історичних подій, які вплинули на становлення етносу та нації, на формування звичаїв, традицій нашого народу тощо.

У процесі ознайомлення з матеріалом курсу на лекційних та практичних заняттях студенти отримують не тільки знання, а й навички, досвід самостійної та індивідуальної роботи для виконання практичних завдань, підготовку та проведення різного роду презентацій, написання рефератів тощо. Формою підсумкового контролю якості знань, навичок, вмінь студентів є екзамен.

Предметом вивчення «Етнографії та етнології України» є український етнос, його походження, історія, культура, мовна та релігійна приналежність, етнопсихологія, етнічна ментальність, звичаї та традиції.

Програма навчальної дисципліни складається з трьох змістових модулів:

1. Теоретичні основи науки про етнос;
2. Етногенез та етніміка українського етносу;
3. Етнографічні особливості України та українців.

Етнографія (від грецького *етнос* – плем'я, народ; *графо* – пишу) – наука, об'єктом дослідження якої є народи, їхня культура і побут, походження (етногенез), розселення, процеси культурно-побутових відносин на всіх етапах історії людства. Концентрує увагу на розробці проблем етно- і націогенезу, етнічної історії, міжнаціональних відносин, етнологічних процесів, традиційно-побутової культури, народних знань, побуту, народного мистецтва. Етнологія (від грец. *ethnos* – народ і *logos* – слово, вчення) – це наука про походження, розвиток та сучасне життя етносів (народів), їх взаємодію, закономірності історичного та культурного розвитку. В більшості країн світу під терміном *етнологія* розуміється теоретична народознавча дисципліна, що стала логічним продовженням класичної етнографії.

Метою вивчення курсу є ознайомити студентів з основними поняттями української етнографії та етнології, з її методологією і завданнями. В ході вивчення курсу студенти аналізують етапи етнічного розвитку українців, основні риси їхньої матеріальної і духовної культури, суспільні відносини, звичаї та обряди, народне мистецтво, фольклор тощо. Курс спрямований на виховання поваги до культури власного народу, його минулого і культурних надбань усіх етнічних спільнот, які проживають на території України. Отримані на заняттях знання допоможуть студентам глибше засвоїти вузлові питання етноісторичного розвитку України, ознайомитися з джерелами та історіографією, навчатись самостійно оцінювати етнічні процеси, висловлювати і аргументувати власні думки. Навчальний курс має допомогти виявленню і вивченню властивостей, які вирізняють український народ з-поміж інших етносів.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК 05	Здатність ефективно працювати одноосібно, у складі команди і в мультидисциплінарному оточенні.
ЗК 06	Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології
ЗК07	Здатність спілкуватися державною мовою усно та письмово, доносити власну думку усно та письмово
ФК 09	Здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки. Здатність розкривати загальну структуру історичної науки на основі взаємозв'язку основних історичних процесів та постатей.
ФК 10	Здатність до абстрактного мислення, пошуку, оброблення, аналізу та синтезу інформації з різних джерел.
Здобувач вищої освіти буде здатен	
ПРН 02	Розуміння значення культури як форми людського існування, здатність цінувати різноманіття та мультикультурність світу і керуватися у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співробітництва.
ПРН 11	Здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

№	Назва теми	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
Модуль I Теоретичні основи науки про етнос				
1	Теоретико-методологічні основи	4	2	4+3=7

	етнографії та етнології			
2	Історія розвитку етнології та етнографії	2	2	8+3=11
3	Основні поняття та теорії етнографії та етнології	4	2	2+3=5
Модуль II Етногенез та етніміка українського етносу				
4	Теорії українського етногенезу. Етнічна ідентичність	2	2	4+3=7
5	Етніонаціональна структура населення України	2	2	6+3=9
6	Українці в світі	2	-	4
Модуль III Етнографічні особливості України				
7	Етнопсихологія українців	2	2	4+3=7
8	Мова як визначальний чинник етнотворення	2	-	2
9	Господарська діяльність українців та транспорт	4	-	6
10	Українське традиційне поселення та житло	2	2	4+3=7
11	Духовна та соціонормативна культура українців	4	2	6+3=9
Разом за курс - 120 год		30	16	5+24=74

Тематика практичних занять.

Модуль I

Тема 1. Концепції, джерела та історіографія етнографії та етнології (2 год)

План:

1. Об'єктно-предметна сфера етнографічної та етнологічної наук.
2. Структура етнології. Основні поняття і терміни дисципліни.
3. Функції етнографії, етнології та їх зв'язок з іншими суспільствознавчими науками.
4. Джерела етнографічної та етнологічної наук (польові матеріали, писемні джерела: найдавніші писемні свідчення (папіруси, клинопис та ін.), літописи, хроніки, описи і щоденники мандрівників, різні види документів (посольські звіти, державні акти тощо), архівні, мемуарні, епістолярні та ін.).
5. Сутність, змістові характеристики та завдання історіографії етнографії, етнології. Питання їх сучасної історіографії.

Тема 2. Історія етнографічної (етнологічної) науки (Реферативні читання, 2 год.)

План:

1. Етнографічні знання Стародавнього світу і Середніх віків.
2. Етнографічні знання в епоху Нового часу. Становлення етнографії як науки.
3. Становлення етнології (друга половина XIX — початок XX століття).
4. Основні напрямки етнології та її сучасний розвиток (XX – початок XXI століття).
  - 4.1. Еволюціонізм
  - 4.2. Дифузійонізм
  - 4.3. Фрейдизм в етнології
  - 4.4. Французька соціологічна школа
  - 4.5. Англійська школа функціоналізму
  - 4.6. Американська школа історичної етнології
  - 4.7. Західноєвропейський структуралізм

4.8. Етнопсихологічний напрям

4.9. Напрями і течії етнологічної науки другої половини ХХ ст.: культурний релятивізм, неоеволюціонізм, когнітивна антропологія та ін.

4.10. Історія української етнологічної (етнографічної) думки.

Тема 3. Методи та методика етнографічних досліджень (2 год.)

План:

1. Основні методи збору етнографічної інформації.

2. Етнографічне джерело дослідження та методика його збирання (польові етнографічні дослідження).

3. Упорядкування (систематизація) етнографічного матеріалу: описовий підхід – опис етнографічного явища; типологічний підхід; класифікаційний підхід; картографічний підхід та ін.

4. Аналітичний рівень етнографічних методів: порівняльно-історичний, системний та ін.

Модуль II

Тема 4. Походження українського народу. Етнічний склад населення України (4 год.)

План:

1. Основні наукові концепції походження українців.

2. Початок слов'янського розселення та шляхи їх просування по території України.

3. Етнічні процеси в Київській Русі.

4. Шлях розвитку українського етносу в Литовсько-Польську добу.

5. Збереження української етнічності у другій половині XVII–XIX ст.

6. Еволюція етносу в націю.

7. Етнічний склад населення сучасної України.

Модуль III

Тема 5. Етнічна психологія (2 год.)

План:

1. Поняття «етнічна ідентичність». Основи етнічної ідентичності.

2. Структура психології етносу.

3. Інкультурація та соціалізація.

4. Поняття менталітету. Менталітет українського народу.

Семінар 6. Етнологія традиційної (народної) культури (4 год.)

План:

1. Феномен української духовної культури.

1.1 Проблема етнічної і традиційної культури в етнології.

1.2 Етнонормативна культура.

1.3 Народні знання. Етнопедagogіка. Етнологія здоров'я.

2. Етнологія окремих реалій матеріальної культури.

2.1 Типологія, символіка і функції матеріальної культури.

2.2 Житло.

2.3 Одяг (костюм).

2.4 Глина і посуд.

2.5 Їжа.

2.6 Культурно-господарський комплекс.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Балущок В. Формування об'єктивної основи для етногенезу українців // Народна творчість та етнографія. 2000. №1. С. 32–40.

2. Балущок В. Деякі проблемні моменти етногенезу українців та його завершальний етап // Народна творчість та етнографія. 2005. № 6. С. 55–64.

3. Бромлей Ю. Очерки теории этноса. М. : Наука, 1983. 412 с.
4. Гумилев Л. Этногенез и биосфера Земли. М. : Айрис-пресс, 2006. 560с.
4. Залізняка Л. Етногенез українців: імперські міфи та історична реальність // Вісник Київського університету. Сер. Українознавство. 2002. № 6. С. 5–12.
5. Зінченко О. Етногенез українців: шляхи становлення нації // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2005. № 33. С.10–13.
6. Етнічна історія України: Навчальний посібник / Макарчук С. А. К. : Знання, 2008. 471 с.
7. Етнографія України: Навч. посіб. для студ. вузів / За ред. С. А. Макарука. 2-е вид., перероб. та допов. Л. : Світ, 1994, 2004. 520 с.
8. Кафарський В. І., Савчук Б. П. Етнологія. Підручник. К. : Центр навчальної літератури. 2006. 432 с.
9. Моця О. П. Етнічні процеси в автохтонному середовищі на етапі ранньомодерної та модерної історії України // Український історичний журнал. 2010. № 1. С. 41–52.
10. Тиводар М. Етнологія: Навч. посіб. для студ. іст. спец. вищих навч. закл. Львів : Світ, 2004. 624 с.
11. Юрій М. Ф. Етногенез українського народу: Навчальний посібник. Вид. 3, перероб. К. : Кондор, 2007. 262 с.

Допоміжна література

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Народньо-календарні звичаї ; Український народний одяг : етнографічний нарис / худож. оформлення І. Бородаєвої. К. : ПУЛЬСАРИ, 2012. 632 с.
2. Дмитренко Г. К., Дмитренко М.К. Уроки з народознавства. К. : Народознавство, 1995. 224 с.
3. Дмитренко М. К. Народні повір'я. К. : Народознавство, 1997. 68 с.
4. Етнографія України / За ред. С. А. Макарука. Вид. 2-ге. Львів : Світ, 2004. 517 с.
5. Коваль Г. Метафорика календарно-обрядової поезії українців [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10741.html>
6. Макарчук С. А. Етнічна історія України: Навч. посіб. К. :Знання, 2008. 471 с.
7. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. К. Обереги, 2003, 144 с.
8. Словник символів культури України : навчальний посібник для ВНЗ / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут ім. Г.С. Сковороди. К. : Міленіум, 2002. 260 с.
9. Трощинський В. Н., Шевченко А. А. Українці в світі. К. : Альтернативи, 1999. 352 с.
10. Українська історіографія на зламі ХХ–ХХІ століть: здобутки і проблеми / За ред. Л. Зашкільняка. Львів : Вид-во Львів. нац. ун-т, 2004. 406 с.

Інформаційні ресурси

1. Воропай Олекса. Етнографія – наука про націю. Лондон, 1963. Режим доступу : <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12546/file.pdf>
2. Дрогобицька О. Навчально-методичні вказівки з курсу «Українська етнологія» (анотація лекційного курсу, плани семінарських занять та самостійної роботи, програмові вимоги): для підготовки фахівців напряму 0301 «Соціально-політичні науки» зі спеціальності 6.040300 «Політологія» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». Івано-Франківськ, 2013. 80 с. Режим доступу : <http://194.44.152.155/elib/local/867.pdf>
3. Етнографічні групи, історико-географічні регіони України. Режим доступу : <https://spadok.org.ua/etnohrafija/blog>
4. Етнографія. Історія і стан дослідів. Режим доступу : <http://litopys.org.ua/encycl/eui025.htm>

5. Етнологія. Етнографія. Звичаї. Традиції. Спосіб життя. Фольклор: Каталог книг. Режим доступу : <https://litpro2.oa.edu.ua/data/list/39>

6. Етнографія. Етнологія. Традиції. Свята. Ритуали. Електронні книжки. Режим доступу : <https://www.yakaboo.ua/ua/jelektronnye-knigi/obschestvo-gosudarstvo-filosofija/antropologija/jetnografija-jetnologija-tradicii-prazdniki-ritualy.html>

7. Етнографічні регіони України. Коли вони сформувалися та звідки пішли їхні назви. Режим доступу : <http://phm.gov.ua/?p=98220>

8. Народна творчість та етнографія. Електронна бібліотека. Режим доступу : <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=1422>

9. Предмет і завдання етнографії – конспект. Режим доступу : <https://www.docsity.com/ru/predmet-i-zavdannya-etnografiji-konspekt-etnologiya-i-istoriya/402904/>

10. Савчук Б. Українська етнологія. Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2004. Режим доступу : https://nest-odesa.at.ua/B_Savchuk_Ukrayinska_etnologiya.pdf

11. Українознавство: Електронне наукове фахове видання. Режим доступу : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=INAV&P21DBN=INAV&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=inav_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IDI=&S21COLORTERMS=0&S21STR=29

12. Скрипник Г. А. Етнологія, етнографія, народознавство // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : «Наукова думка», 2005. 672 с. Режим доступу : <http://www.history.org.ua/?termin=Etnologiya>

13. Україна; Етнографія та Етнологія. Науково-технічна бібліотека. Режим доступу : <http://library.lp.edu.ua/uk/ukrayina-etnografiya-ta-etnologiya>

ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями провідних засад освітнього менеджменту, економіки, права тощо;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 60 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbBL-VH/view>)). У процесі навчання та при виконанні завдань, передбачених для самостійного опрацювання, забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

Розподіл балів

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на лекційному занятті	-	-	-
Робота на практичному занятті	8	4	до 32
Самостійна робота:	3 модулі	7+7+12	до 26
Індивідуальна робота			до 7
Колоквіум			до 10
Екзамен			до 25
Усього:			до 100